

GEREBEN FERENC

**BOLDOGULT
OLVASÓKOROMBAN**

Írások a magyar olvasáskultúráról

KOSSUTH & LUB L'Harmattan

Az olvasáskutató Gereben Ferenc könyvéről

Nagy István
(1947, Bag)
egyetemi docens,
Budapesten él

Gereben Ferenc: *Boldogult olvasókoromban.*
Írások a magyar olvasáskultúráról,
L'Harmattan Kiadó, 2019.

Az olvasásszociológus Gereben Ferenc könyve – *Boldogult olvasókoromban* – a szerző magyar olvasáskultúráról szóló írásait tartalmazza. Olyan könyvet tarthat kezében az olvasó, melynek szerzője az egykori Eötvös-kollégista, tudós tanárember, akinek könyvét, az olvasáskutató olvasástörténetét, jó szívvel ajánlhatom mindenkinek, aki tanárként az irodalommal foglalkozik, és nem kevesebbre vállalkozik, mint arra, hogy tanítványait az értő olvasásra, az olvasás szeretetére nevelje. A tudós tanárember könyve valóban „életgyónás”, „önvallomás”, amely bennem, az irodalommal foglalkozó olvasóban (magam is tanár vagyok) elmélyítette azt a meggyőződést, hogy a könyv és az olvasás a tartalmasabb emberi élethez tartozó személyes szükséglet. Az olvasás lehet menekülés a mindennapok gondjai elől, ugyanakkor értékelhető úgy is, mint a kiteljesedő személyiség önmegvalósító gesztusa. Egyetértek Gereben tanár úr véleményével, mely szerint, a „diktatúra idején az irodalom menedékké vált”, mára pedig – nem örvendetes ezt tudomásul venni – úgymond, kisebbségi tevékenység lett az olvasás.

Tanár úr könyvének egyik legfontosabb fejezetében – *Nyelvében él a nemzet!* – az identitástudat és olvasás problémáit tekinti át határon innen és túl. Olyan kérdések elemző vizsgálatára vállalkozik, mint az identitástudat és az anyanyelvhez való viszony; olvasás és kisebbségi lét, az anyanyelv szerepe a határon túli magyarság azonosságtudatában, a kisebbségi lét önértelmezései.

Az olvasáskutató olvasástörténete. A *kisgyermekkortől a nagypapa korig* című fejezetben a szerző olvasáskultúrához való viszonyáról, olvasási készségeiről értesülünk. Egyetértek Gereben Ferenc megállapításával: „akiknek jobbak a társadalmi körülményei és adottságai, azoknak adatnak meg a kultúra, az olvasás áldásai is.” Ebben a fejezetben találkozhatunk olyan fontos, alfejezetként olvasható megállapításokkal, mint „a családi struktúra hatása a család olvasási aktivitására”. A könyvtárhasználatra is az tart, tarthat igényt, akinek megadatott a lehetősége az otthoni olvasásra. A szerző megállapítja, hogy összehasonlítva a magyarországi könyvtári tagok szerény arányát a nyugat- és észak-európai államokéval,

„a magyar polgárosultság sajnálatosan visszamaradt voltával” magyarázható. A kulturális termékek minőségi befogadásáról olvassuk: „Minden emberben ott szunnyad egy »dal«, vagyis egy – értékekből, attitűdökből, műveltségelemből, nevelési mintákból, élettapasztalatokból, korábbi műalkotások élményeiből stb. összeálló – befogadói feltételrendszer, amely döntő módon befolyásolja, hogy mit ért meg, mit tud feldolgozni, bennsővé tenni egy eléje kerülő másik »énekből«, vagyis műalkotásból.”

Az *Olvasáskultúránk az ezredfordulón* című fejezetben a legfontosabb változások társadalom- és kultúratörténeti okairól olvashatunk. A számítógéphasználat ugyan egyre nagyobb méreteket ölt, mégsem csupán ezzel magyarázható a nyomtatott könyvek iránti érdeklődés csökkenése. Ez nem utolsó sorban azzal is indokolható, hogy a könyvolvasás megőrizte rétegspecifikus vonásait, vagyis az aktív olvasás a mai napig a polgári értékek közé tartozik. Fontos megjegyezni, hogy a határon túl jobban ragaszkodnak a magyar irodalom hagyományos értékeihez, jóllehet ott is érezhetőek a kommercializálódási tendenciák. Az ezredforduló magyar olvasáskultúrája azt mutatja, hogy visszaszorulóban van a hagyományos értékek, a klasszikusok, általában a magyar irodalom szerepe. Mondhatni, kisebbségi tevékenység lett az olvasás, amely mögött az életmód és az értékrendszer változása áll. Lehangelő felmérési adatok mutatják azt az elszomorító tényről, hogy a mai magyar értelmiség is egyre kevesebbet olvas.

Gereben tanár úr könyvének egyik, talán legtöbb fontos információt adó fejezete: *„Nyelvében él a nemzet!” Identitástudat és olvasás – határon innen és túl*. Legyen szabad itt a fejezet egyes alfejezeteinek címét is jelezni, annál is inkább, mert ezek az alfejezetek fontos, olvasáskultúrával kapcsolatos kérdésekre irányítják a figyelmet: *Az anyanyelv szerepe a határon túli magyarság azonosság-tudatában; Identitás és olva-*

sáskultúra; Változások a határon túli magyarság olvasási szokásaiban; Hogyan olvasunk – határon innen és túl?

A *Mit jelent az ön számára magyarnak lenni?* című fejezetben a kérdésre erdélyi, kárpátaljai, szlovákiai és vajdasági magyarok válaszolnak. Arról beszélnek, hogy milyen „vonzások és taszítások hálójában” élik meg magyarságukat, tekintettel az anyanyelv által „vonzott” és „taszított” identitáselemekre, köztük olyan kérdésekre, mint az anyanyelv identifikáló szerepe, a családi neveltetés fontossága, a magyar történelem és kultúra, benne az irodalom ismerete. A szerző e fejezet zárszavában olyan kedvezőtlen tendenciákról is említést tesz, melyek a szórványosodás és asszimiláció kedvezőtlen mértékét mutatják: a magyarság fogy és elöregedőben van, csökken az iskolázottság mértéke és a városlakók száma, nő a vegyes házasságok aránya és az asszimiláció mértéke.

Az identitástudat és a vele kapcsolatos határon túli magyar olvasáskultúra nagy mértékben befolyásolja a *nemzeti önkép* alakulását: „...a határon túli magyar olvasáskultúra mennyiségi jellemzőire *az anyanyelv domináns, de a más nyelvek által közvetített értékekre is nyitott beállítódás* hat leginkább serkentően.” A többségi (anyaországi), illetve kisebbségi (határon túli) szituáció, miként a szerző hangsúlyozza, „erős és maradandó nyomokat rajzol az emberek szellemi arculatára”.

E sorok írója ugyancsak nagy érdeklődéssel olvasta az *Engedjétek hozzám a verseket!* című fejezetet, mégpedig két okból is: egyrészt természetesen itt is az olvasásszociológus beszél az egyetemisták olvasáskultúrájáról, vagyis a „felsőfokon” történő olvasás természetéről, másfelől az irodalomszerető magyar szakos tanár vállalkozik Radnóti *Razglednicák* és Pílinzky *Négysoros* versének lírapoétikai, Nagy László *Ki viszi át a szerelmet* remekművének pedig értékszociológiai elemzésére. Példamutató verselemzéseket olvashatunk, melyek mentesek

a ma oly gyakori elvont, szakterminológiával teletűzdelt írásoktól. Vagyis, miként a Pilinszky-elemzés címében olvashatjuk, „a vers egy lehetséges olvasatával” van dolgunk.

Az *Értékek vonzásában* című fejezetben a „Kultúra és a lelkiállapot” kérdését vizsgálja a szerző, konkrétan, „a magyarországi olvasáskultúrának az utóbbi évtizedekben egyre pregnánsabbá váló két alaptendenciáját”, nevezetesen a kommercializálódás és prakticzálódás veszélyét. Ugyancsak itt hivatkozik Kopp Mária *Magyar lelkiállapot* (1992) című könyvére, amelyben a szerző a család válságáról, a „családi struktúra megbomlásáról” beszél. Andorka Rudolf és Kopp Mária előadásainak fontosságát pedig abban látja, hogy a szerzők „a magyar társadalom betegségének jelenségeivel és okaival foglalkoznak”. Ebben a fejezetben olvashatunk az értékrendi változásokról a rendszerváltás időszakában, az olvasás érték környezetének nézőpontjából. A „*Katakomba-kereszténység*” és a *kultúra* című fejezet az olvasási-művelődési szokások és a vallásosság kapcsolatának kérdésével foglalkozik, különös tekintettel a csökkenő vallásosság és az olvasási aktivitás összefüggéseire.

Fontos kérdésekre irányítja olvasói figyelmünket az alábbi fejezet is: *Kellenek-e manapság a klasszikusok? (A nemzeti kánon változásairól)*. „Klasszikusokon – az elsőrendű, kiváló, mintaszerű irodalmi művek alkotóit, praktikusán jórészt a XIX. században, illetve a XX. század első felében alkotó írókat értjük, akik a magyar olvasáskultúrában jelentős mértékben (de korántsem teljesen) az ún. magyar nemzeti klasszikusok közül kerülnek ki.” A szerző, miközben olvasásszociológiai felmérésekre és saját tapasztalataira is támaszkodva megállapítja, hogy

„a mai kor embereinek nem, illetve nagyon kevésbé kellene a klasszikusok”, joggal teszi fel a kérdést: „korszakunk olvasója mit utasít el a klasszikusokban, illetve mi mindent veszít mellőzésükkel?” Sajátos olvasásszociológiai tényről olvashatunk a klasszikusokról szóló fejezetben, ahol Gereben Ferenc egy nagyon magyar jelenségről számol be, nevezetesen arról, hogy az irodalom („a magyar történelemben nem először”) „erős politikapótlék (sőt esetenként tudomány- és valláspótlék) szerepet is betöltött”. A klasszikusok térvesztését a szerző az irodalmi kánon mint biztos fogódzó elvesztésével magyarázza, s ezt a feltevést egy kérdő mondat pontossítja: „Vagy új irodalmi kánon jött volna létre, melyet a társadalom még nem tett magáévá?” Szegedy-Maszák Mihály egyik tanulmányára hivatkozva írja a szerző, hogy a nemzet nemcsak „szövegközöttiség”, hanem „szövegközösség” is, melynek „alapszövegei”, „nagy narratívái” nem sérülhetnek, és nem mehetnek feledésbe. Innen már csak egy lépés a kérdésre: „Kellenek-e manapság a klasszikusok?”

Az utolsó fejezet (*Hagyományos és/vagy digitális olvasás*) olyan fontos kérdéseket vet fel, mint az ingerszegény olvasás problematikája, a kreativitás szerepe, az egyéni szellemi erőfeszítés szükségessége az olvasásban. Ugyanakkor nem zárja ki egy lehetséges paradigmaváltás esélyét sem, amely alapvetően határozná meg anyanyelvi olvasáskultúránk jellegét, valószínűsítene azt a feltevésünket, hogy „a jövő embere radikálisan *másképp fog olvasni* (akár könyvet is), mint az idősebb mai nemzedék”

Legyen úgy, de olvasson lelki épülésére...

Nagy István